

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

ב"ה

תיק 1353166/2

בבית הדין הרבני הגדול ירושלים

לפני כבוד הדיינים:

הרב אברהם שינדלר, הרב מימון נהרי, הרב ציון לודאילוז

המערערת: פלונית (ע"י ב"כ עו"ד ג'רמי שטרן וטו"ר יצחק דן גרונברגר)

נגד

המשיב: פלוני (ע"י ב"כ עו"ד מרב אהובה אבישין)

הנדון: סמכות בית הדין בתביעה כרוכה של אזרח, גם אם אינו תושב, בהתקיים זיקות שדי בהן כדי לראות בו 'יהודי בישראל'

פסק דין

לפנינו ערעור על החלטת בית הדין הרבני האזורי פתח תקווה בנוגע לסמכותו לדון בתביעת הגירושין של הצדדים.

הצדדים אינם חלוקים בשאלת הסמכות לדון בתביעת הגירושין כשלעצמה, אולם חלוקים הם בשאלה אם סמכות זו מתבססת דווקא על סעיף 4 לחוק שיפוט בתי דין רבניים (נישואין וגירושין), תשי"ג – 1953, (להלן: "החוק" או "חוק השיפוט"), או אף על סעיף 1 לאותו חוק, כשהנפקות של מחלוקתם זו היא לשאלה אם קנה בית הדין את הסמכות לדון אף בתביעות הכרוכות, בהתאם לסעיף 3 לאותו חוק, או לא קנה סמכות זו שכן כשהסמכות לדון בתביעת הגירושין היא רק מכוחו של סעיף 4 לחוק אין בית הדין קונה סמכות בעניינים הכרוכים, וזאת כהוראתו המפורשת של סעיף 4(ה) לחוק.

הכרעתנו בעניין נחוצה בדחיפות גם בשל החלטתו של בית המשפט בארצות הברית להמתין לה למשך שישים יום העומדים להסתיים, ונוכח הצורך בכיבוד ערכאות – לרבות אלה שבחול – ולפיכך נדרשים אנו גם לכותבה בתמצית. יובהר מכל מקום כי הקיצור יבוא אומנם במלל הכתוב, אך לא "קיצרנו" בבחינת החומר שבתיק ובעיון המשפטי בו.

סעיף 1 לחוק קובע "ענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה יהיו בשיפוטם הייחודי של בתי דין רבניים".

המערערת, נאמר בקצרה, טוענת כי בנסיבות עניינם של הצדדים המשיב אינו יכול להיחשב תושב ישראל וממילא, לשיטתה, אין בית הדין קונה את הסמכות הייחודית לדון בעניינם של הצדדים מכוחה של הוראת סעיף 1 לחוק.

המשיב מצידו טוען, כדברי בית הדין האזורי בהחלטתו שאותה מבקש המשיב להותיר על כנה, כי בהינתן ששני הצדדים הם אזרחי ישראל, אין כל נפקות לשאלת התושבות של מי מהם.

לטענות אלה כמו גם לדברי בית הדין האזורי בהחלטתו מתווספים דברים נוספים – טיעונים ואמירות כי זיקותיו של המשיב לישראל די בהן כדי להגדירו כתושב למרות האמור בדברי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

המערערת בנוגע לתושבות שלו, וכן כאלה העוסקות בשאלת חלותו או אי חלותו של החוק להסדר התדיינות על עניינם של הצדדים והשלכותיו לשאלת מירון סמכויות כזה או אחר.

נוכח הצורך ליתן פסק דין בהקדם, כאמור בראשית דברינו, לא נעסוק בשאלות נוספות אלה, שכן מעת שנבאר את הכרעתנו בשאלה העיקרית – שכבר עתה נאמר כי הכרתנו בעניינה היא כעמדתו של המשיב – יתייטר הדיון בהן, שהלא אם הסמכות מוקנית לבית הדין גם ללא צורך ב"תושבות" מיותר הדיון בשאלה "מהו תושב" ואם הסמכות היא מכוח סעיף 1 לחוק הקובע סמכות "ייחודית", ממילא גם הסמכות מכוחו של סעיף 3 – אף היא "ייחודית" כאמור בסעיף זה (ייחודיות שהופקעה במידה מסוימת משקבע המחוקק סמכות מקבילה לבית המשפט לענייני משפחה, ולעניין זה אכן רלוונטי מירון הסמכויות, שכן בית המשפט קונה סמכות על פי סעיף 25(ב) לחוק בתי המשפט לענייני משפחה "כל עוד אין בית הדין דן", אך לא הופקעה בחוק הישראלי ביחס להגשת תביעה בבית משפט בחו"ל, שעה שמתקיימים תנאי סעיף 1 לחוק השיפוט, ולא כל שכן שעה שהתביעה הוגשה בחו"ל כתביעת גירושין שלגביה סמכותו הייחודית של בית הדין, על פי החוק הישראלי, במקרה המתאים לסעיף 1 לחוק היא מוחלטת).

לדיון עקרוני שאינו נצרך להכרעתנו יש אומנם מקום לעיתים כאמירת אגב, אך לא כך כשהכרעה נחוצה בהקדם.

ולגופם של דברים:

לשון המחוקק בסעיף 1 לחוק היא אכן ברורה וחד משמעית "אזרחי המדינה או תושביה", ולפלא בעניינו כיצד סוברת המערערת כי התושבות נדרשת בנוסף לתנאי של האזרחות.

אכן דומה כי "עירוב פרשיות" יש בדברי המערערת בין דרישת התושבות לבין התנאי הנוסף האמור בסעיף זה לחוק (שהוא אכן תנאי נוסף ולא כזה שנאמר לגביו "או") – "בישראל", תנאי שאף בעניינו דיבר בית הדין האזורי בהחלטתו, מושא הערעור.

שאלת פרשנותו של מונח זה ושאלת פרשנותו של המונח "תושב" בהקשר של "תושב ישראל" הן אכן שאלות דומות זו לזו, אבל דומות בלבד, לא זהות, וכפי שמתחייב מלשון החוק גם פה שהרי לו הייתה המילה "בישראל" מתפרשת כזוהי ל"תושבי ישראל" היה המחוקק אומר "יהודים בישראל" בלבד, לאמור תושבי ישראל בין שהם אזרחיה ובין שאינם אזרחיה, או "יהודים בישראל אזרחי המדינה" לו רצה לקבוע כי על הללו להיות אזרחים ותושבים גם יחד, לכפל "יהודים בישראל... או תושביה" לא היה מקום לו היו מונחים אלה זהים.

מן הדין רשאים היינו לסיים את דברינו כאן ולדחות את הערעור: המערערת טענה רק בשאלת התושבות, ובעניינה אין טענתה טענה; שאלת הוראת המחוקק "בישראל" ומשמעותה לא עלתה בדבריה ולפיכך אין אנו זקוקים לדון בה.

ברם, למען הסר ספק נבהיר כי גם לו הייתה המערערת טוענת כי בעניינם של הצדדים לא מתקיימת הדרישה להיותם של הצדדים "בישראל" וכי משום כך אין בית הדין קונה את הסמכות מכוחו של סעיף 1 לחוק היה עלינו לדחות את ערעורה. לעניין זה נצטט מפסיקת בית המשפט העליון בבג"ץ 2123/08 פלוני נ' פלונית, סב(4) 678 (2008) (ההדגשות אינן במקור):

8. סמכות השיפוט של בתי הדין הרבניים בישראל בענייני נישואין וגירושין של יהודים, הן מבחינה לאומית והן מבחינה בינלאומית, מעוגנת בסעיף 1 לחוק השיפוט [...] בהתאם להוראת הסעיף, מותנית סמכותו הייחודית של בית הדין הרבני בהתקיימותם של ארבעה תנאים מצטברים: התנאי הראשון הינו כי הנושא הנתון להכרעה הוא עניין של נישואין וגירושין; התנאי השני הינו כי בני הזוג בעלי הדין הינם יהודים; התנאי השלישי הינו כי בני הזוג נמצאים בישראל (להלן: תנאי ההימצאות בישראל); והתנאי הרביעי הינו כי בני

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הזוג הם אזרחי המדינה או תושביה. תנאים אלו אמורים להתקיים בשני בני הזוג כאחד [...]]

9. בענייננו, אין חולק כי הנושא הנתון להכרעה הוא שאלת גירושיהם של בני הזוג וכי אלו הינם שניהם יהודים, ומכאן ששני התנאים הראשונים מתקיימים. **באשר לתנאי השלישי, הוא תנאי ההימצאות בישראל המכונה גם תנאי סמכות השיפוט הבינלאומית הטריטוריאלית, הן מכתב העתירה והן מן הטיעונים שנטענו בדיון לפנינו עולה כי במועד הגשת תביעת הגירושין לבית הדין נמצאו שני הצדדים מבחינה פיזית בישראל [...]] בהקשר זה ניתן להוסיף גם כי אף אם לא היו שני בני הזוג בישראל במועד הגשת התביעה הרי שבאשר למשיבה, כבר נקבע כי די בנוכחות קונסטרוקטיבית של התובע בישראל על מנת לעמוד בתנאי זה, היינו כי עצם הגשת תביעתה לבית הדין שקולה להיותה בישראל, ובאשר לעותר, הוכר בכך שבנסיבות מסוימות יהיה בית הדין הרבני בישראל בעל סמכות גם מקום שהנתבע אינו מצוי בישראל, ובלבד שקיימת זיקה מספקת בינו לבין המדינה. (לסקירה מפורטת של ההלכה בנושא זה וההתפתחויות שחלו בה ברבות השנים, ראו: בג"צ 1480/01 חג'ג' נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים, פ"ד נה(5) 214, 227 (2001), להלן: עניין חג'ג'; עניין רון, בעמ' 641–643; כן ראו: אשר מעוז "סמכותם האקסטרטריטוריאלית של בתי הדין הרבניים" הפרקליט לח(א) 81 (1988).**

בית המשפט המשיך ועמד גם על הקשר – קשר, אם כי לא זהות וכדברינו דלעיל, בין תנאי ההימצאות לתנאי התושבות, והסיק כי בעניין דהתם היה מקום לראות את הצדדים אף כמקיימי תנאי התושבות, והרואה את הזיקות שפורטו שם ומשווה אותן לאלה שבענייננו, שפורטו בפסק דינו של בית הדין האזורי ושאינן חולק על עיקרן במובן העובדתי, יוכל להתרשם על נקלה כי לא מן הנמנע – בלשון המעטה – כי אף בענייננו היה מקום לקבוע כי הצדדים עומדים אף בתנאי התושבות. אולם כאמור לעיל אין אנו צריכים לכך בענייננו, שכן בענייננו – שלא כבעניין דהתם – הצדדים הם אזרחי המדינה וממילא אינם נזקקים להיות תושביה.

על כל פנים תנאי ההימצאות בישראל ודאי שמתקיים בענייננו, הן מאותן סיבות עצמן שמחמתן נקבע התם כי מתקיים תנאי התושבות ומכוחן של הזיקות שישנן בענייננו כאמור לעיל, והן כעולה מן ההגדרות הפשוטות שנאמרו לעיל, במילים שאותן הדגשנו. ועל אחת כמה וכמה שעה שעיקר הוויכוח בענייננו נסוב סביב זיקתו של המשיב לישראל, והאיש הלוא הגיש בה את התביעה, ואם זיקות קונסטרוקטיביות אחרות יש שמצריכות הן בחינה ושיקול דעת בכל מקרה לגופו תוך איזון מול זיקות אחרות למדינות אחרות, הלוא מבחן הגשת התביעה הוא חד משמעי ובית המשפט העליון קבע במצוטט לעיח כי עצם הגשת התביעה שקולה להימצאות בישראל.

בדומה לכך קבע בית המשפט העליון מוקדם יותר **בבג"צ 8754/00 עינת רון נ' בית הדין הרבני הגדול, נו(2) 625 (2002)** (ההדגשות אינן במקור):

5. סמכויותיו של בית הדין הרבני קבועות בחוק שיפוט בתי דין רבניים. סעיף 1 לחוק מתייחס לסמכותו של בית הדין הרבני לדון בענייני נישואין וגירושין [...]] סעיף 1 הנ"ל מקנה אפוא לבית הדין הרבני סמכות שיפוט ייחודית בתביעות גירושין וקובע הוא גם את תנאי הסמכות מבחינה בינלאומית. הסעיף קובע שלושה תנאים, שרק בהתקיימם לגבי שני בני הזוג גם יחד ירכוש בית הדין הרבני סמכות לדון בענייני הגירושין מבחינה בינלאומית. התנאי האחד, כי בני הזוג יהודים הם; התנאי השני, כי בני הזוג אזרחי המדינה או תושביה; התנאי השלישי טמון בתיבה "בישראל". מה טיבו של תנאי זה?

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

בשנים המוקדמות פורשה התיבה "בישראל" באופן שנדרשה נוכחות הפיזית של בני הזוג בארץ. (ראו למשל: בג"ץ 129/63 מטלון (מזרחי) נ' בית הדין הרבני האזורי, תל אביב יפו [3], בעמ' 1650; בג"ץ 297/77 חן נ' בית הדין הרבני האזורי בחיפה [4], בעמ' 691–690). אלא שהתברר כי דרישה זו מכבידה מדי [...] בהתחשב בכך חלה משך השנים התפתחות הילכתית בפרשנותה של התיבה "בישראל" לפי סעיף 1 לחוק. התפתחות זו נותחה באופן מקיף בפסק הדין שניתן מפי השופט מ' חשין בבג"ץ 1480/01 חג'ג' נ' בית הדין הרבני הגדול בירושלים [...]

תכליתה של התיבה "בישראל" בסעיף 1 לחוק היא להקפיד כי סמכותם של בתי הדין הרבניים בישראל לא תשתרע על כל יהודי באשר הוא, אלא תחול היא בגבולות המוכרים והמקובלים בקהילה הבינלאומית. לעתים, זיקת האזרחות, כשלעצמה, אינה חזקה דייה כדי להצדיק הקניית סמכות שיפוט לבית הדין הרבני, אם למשל אותו נתבע אזרח ישראל נטש את הארץ לפני שנים רבות. במצבים מעין אלה ברי כי אין די בקשר פעוט או ארעי בלבד של הנתבע לארץ; על הזיקה להיות אמיצה וממשית דייה כדי להצדיק רכישת סמכות על ידי בית הדין הרבני. עם זאת כל עוד הנתבע הוא יהודי אזרח ישראל, אין זיקתו לארץ חייבת להגיע כדי תושבות, שהרי נאמר בסעיף 1 הנ"ל "אזרחי המדינה או תושביה" [...] (ראו גם ע"א 3868/95 הנ"ל [5], בעמ' 847, אך ראו דעת היחיד של השופט נתניהו בבג"ץ 3664/92 ביגר נ' ביגר [7], בעמ' 248).

6. אין חולק בפנינו כי הן המשיב והן העותרת הם יהודים אזרחי המדינה, וכי מתקיימת במשיב התיבה "בישראל". טענתה של העותרת הינה כי בית הדין הרבני חסר סמכות לדון בתביעת הגירושין שהגיש נגדה המשיב, שכן לגביה לא מתקיים התנאי "בישראל" [...] בחינת נסיבות המקרה מלמדת כי העותרת אזרחית ישראל, ולפי טענת המשיב, היא עודנה רשומה במרשם התושבים בארץ; היא נישאה למשיב כדת משה וישראל בארץ, כאן נולדו ילדיה והיא חיה עמם בארץ עד אוגוסט 1997; העותרת בעלת נכסי מקרקעין בישראל (כבעלות משותפת עם המשיב), והיא אף יזמה הליכים בארץ לפירוק השיתוף בנכס זה; היא בעלת חשבון בנק פעיל וקופות גמל בארץ; משפחתה מצויה בישראל, והיא שומרת עמה על קשר הדוק. ממכלול נסיבות אלה עולה כי אף שהעותרת אינה נוכחת עתה בארץ, הרי זיקתה לישראל היא הדוקה דייה עד כי ניתן לומר שהייתה "בישראל", כהוראת סעיף 1 לחוק שיפוט בתי דין רבניים, עת הוגשה על ידי המשיב תביעת הגירושין בבית הדין הרבני בתל אביב יפו [...]

ושוב, אם נשווה את זיקותיהם של הצדדים שבנידון דידן לישראל לאלה שהיו ושתוארו בפסיקה זו של בית המשפט העליון נוכל להגיע בנקל למסקנה כי הזיקות בענייננו אמיצות לא פחות, ונראה שאף יותר, מאלה שהיו שם, והמסקנה היא כי גם כאן מתקיים הדיבר "בישראל" וממילא קמה סמכותו של בית הדין הרבני מכוחו של סעיף 1 לחוק.

לצורך ההשוואה וכדי לחדד את הדברים נציין מקרה שבו קבע בית המשפט העליון כי למרות התושבות לא מתקיים תנאי הנוכחות בישראל – בג"ץ 5387/13 פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי [כפתח תקוה \(נבו 9.9.2014\)](#) – נציין ונעמוד על ההבדלים הניכרים. וכך כתב בית המשפט שם (גם כאן – ההדגשות אינן במקור):

[...] עולה כי מסורת ארוכת שנים של פסיקת בית משפט זה מכירה בכך שאין צורך בנוכחות פיזית כדי לקיים את הוראת הסעיף, ודי בזיקת הצדדים לישראל. ואולם, לא כל זיקה, אלא יש לבחון את איכות הזיקה ועוצמתה כדי להיכנס לשערי סעיף 1. לאמור, על מנת לקיים את הוראת הסעיף, לפיה בתי

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

הדין הרבניים קונים סמכות בלעדית בענייני נישואין וגירושין של יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה, יש צורך בזיקה מעשית אמיצה דיה למדינת ישראל (ראו והשוו בג"ץ 1480/01 הנ"ל, עמ' 227). **אין להסתפק בזיקה רופפת שאינה מצביעה על קשר ממשי בין הצדדים לבין ישראל.**

גם כאן הדגיש בית המשפט כי די ב"זיקה", אך סייג כי לא בכל זיקה די. אולם מהי הזיקה שבעניינה קבע כי לא די? נמשיך בציטוט:

השאלה כעת היא מה מידת הזיקה שהייתה לעותרת לישראל בעת הגשת תביעת הגירושין בידי המשיב, והאם די היה באותו קשר כדי לקיים את תנאי הסמכות שלפיו הייתה היא "בישראל" [...]

העותרת והמשיב יצאו את הארץ בשנת 1987, ומשנת 1988 הינם תושבי דרום אפריקה, שם אף השיגו אזרחות במקביל לאזרחותם הישראלית. מאז, כלומר במשך **קרום לעשרים שנה** (בשנים 1988–2006), **מתגוררים הצדדים** – ולענייני העיקר היא העותרת – **בדרום אפריקה**. גם לאחר מכן המשיכה העותרת להתגורר בדרום אפריקה. במשך כשנתיים אמנם התגוררה בישראל – בין 2010 ל-2012 – ואולם, הסיבה לכך הייתה צו עיכוב היציאה שהוטל עליה על ידי בית הדין הרבני, ולא בחירתה העצמאית. ברגע שהתאפשר לה, העותרת חזרה לדרום אפריקה, ומאז היא לא שבה לישראל. אין אפוא מנוס מהמסקנה שמרכז חייה של העותרת הוא בדרום אפריקה.

מנגד, אין להתעלם מהעובדה כי לצדדים יש נכס משותף בישראל, וכי שלשה מבין ארבעת ילדיהם מתגוררים בארץ. ועם זאת – **קשה לראות את מי שקבעה את מקום מושבה ואת מרכז חייה מחוץ לגבולות ישראל משך 25 שנה כמקיימת את מילות הסעיף "יהודים בישראל אזרחי המדינה או תושביה"**. כך לפי מבחן הזיקה [...] לדברים אלה מצטרפת העובדה שכבר בשנת 1999 הגיש המשיב תביעת גירושין בבית המשפט בדרום אפריקה. יצוין שבסמוך לכך הוא אף הגיש תביעת גירושין בבית הדין הרבני בפתח תקווה. ואולם, ברור שתביעה זו הוזנחה, ולא ניתנה בה כל החלטה, כך שבשנת 2006 הוצרך המשיב להגיש את תביעתו לבית הדין הרבני מחדש. ניהול תביעת הגירושין בדרום אפריקה, שכללה הן את הגירושין האזרחיים והן את הסדרי המזונות והרכוש, מחזק את זיקת הצדדים לדרום אפריקה ומחליש את זיקתם לישראל [...]

הניתן להשוות את עזיבת ישראל לשנים ספורות, תוך שמסת הנכסים של הצדדים נותרת בה, תוך שהבעל למרות עבודתו – ואף אם זו העיקרית כטענת המערערת – בארצות הברית, ממשיך גם בעבודה ב[...] בישראל, למקרה של עזיבת הארץ למשך חצי יובל כשהזיקה לארץ מבחינה כלכלית מסתכמת בנכס בודד המצוי בה וכשהטוען לזיקה בעצמו הגיש עוד קודם לכן ואף ניהל תביעת גירושין בחו"ל?

אין כל ספק שעניינם של הצדדים שלפנינו דומה לזה שנדון בבג"ץ 2123/08 **פלוני נ' פלונית**, סב(4) 678 (2008) ובבג"ץ 8754/00 **עינת רון נ' בית הדין הרבני הגדול**, (נו" 2) 625 (2002) עשרת מונים משאפשר לדמותו לעניין שנבחן בבג"ץ 5387/13 **פלונית נ' בית הדין הרבני האזורי בפתח תקוה** (נבו 9.9.2014), ואדרבה, כאמור, הזיקות לישראל בענייננו אף אמיצות יותר מאלה שהיו בשני העניינים הראשונים הנ"ל.

ברי לגמרי כי פסיקתו של בית הדין האזורי בשאלת סמכותו צודקת היא ותואמת את ההלכות המשפטיות המקובלות ואת הוראת החוק וכי יש לדחות, לפיכך, את הערעור.

מדינת ישראל

בתי הדין הרבניים

מסקנות והוראות

לאור האמור פוסק בית הדין:

א. הערעור נדחה.

ב. בהתאם לאמור, הסמכות לדון בעניין גירושיהם של הצדדים נתונה לבית הדין הרבני מכוחו של סעיף 1 לחוק השיפוט ואינה זקוקה להישען על סעיף 4א לו (אף שגם עליו יכולה הייתה להישען כמובן), ומשכך קנה בית הדין גם את הסמכות לדון בכל התביעות הכרוכות, בהתאם לסעיף 3 לחוק השיפוט.

ג. המערערת תישא בהוצאות המשפט של המשיב בסך 12,000 ש"ח שייגבו מן הערובה להוצאות שאותה הפקידה.

ד. פסק הדין מותר לפרסום בכפוף להשמטת פרטיהם המזהים של הצדדים.

ניתן ביום כ"ג באדר א' התשפ"ב (24.2.2022).

הרב ציון לודאילוז

הרב מימון נהרי

הרב אברהם שינדלר

עותק זה עשוי להכיל שינויי ותיקוני עריכה